

Юлія Рибінська

## ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ ЗАСОБАМИ КРЕАТИВНОГО ПЕРЕКЛАДУ

*У статті висвітлене питання формування комунікативної компетентності у майбутніх філологів (майбутніх учителів іноземних мов і перекладачів), особливості організації занять з іноземної мови на засадах комунікативного підходу. Доведена теорія про шість аспектів комунікативності, яких слід дотримуватися у навчанні спілкування іноземною мовою: ситуативності; мовленнєво-мисленнєвої активності; індивідуалізації; функціональності; новизни; діалогу культур.*

**Ключові слова:** комунікативна компетентність, комунікативний підхід, майбутні філологи, креативний переклад, іншомовне спілкування.

Посилення комунікативного спрямування навчання іноземної мови, тобто наближення до реального процесу спілкування, набуло характерної тенденції у період 60–70-х років ХХ століття. Спроби наблизити процес навчання за характером до процесу комунікації робилися давно. Відповідно до того, як змінювалося формулювання мети («навчання мови», → «навчання мовлення», → «навчання мовної діяльності», → «навчання спілкування»), змінювалась і система навчання. Розробкою комунікативного напрямку в різних його аспектах займалося багато наукових колективів і методистів у різних країнах. Найбільш вагомий внесок в обґрунтування методу зробили найпошлідовніші його прихильники: Е. Шубін, П. Гурвіч, І. Бім, В. Л. Скалкін, Б. Беляєв, І. Зимня, О. Леонтьєв, А. Старков, Г. Китайгородська, Ю. Пассов, Г. Уїдоусан, У. Літлвуд, Г. Піфо. Питання формування комунікативної компетентності майбутніх філологів засобами креативного перекладу не є дослідженим.

Мета статті – простежити особливості формування комунікативної компетентності майбутніх філологів засобами креативного перекладу.

У великому тлумачному словнику сучасної української мови слово «підхід» трактується як «сукупність способів, прийомів розгляду чого-небудь; впливу на кого-, що-небудь; ставлення до кого-, чого-небудь» [1, с. 785]. За цим же джерелом слово «комунікативний» походить від слова «комунікативність», що означає «здатність до спілкування, контактів; зв'язок, спілкування, контакти між ким-, чим-небудь; комунікабельність» [1, с. 446]. Звідси можна зробити висновок, що термін «комунікативний підхід до навчання іноземної мови» означає застосування таких способів, прийомів, форм, методів навчання іноземної мови, будова та організація яких наближена до процесу спілкування. Слово «орієнтований» походить від слова «орієнтувати», що означає «спрямовувати чию-небудь діяльність у певний бік, визначити напрям,

мету чієї-небудь діяльності» [1, с. 680]. Отже, комунікативно орієнтоване навчання іноземної мови – це навчання, направлене на досягнення комунікативності іноземною мовою.

Учені розрізняють дві фази розвитку комунікативного підходу [2, с. 67–69]:

- функціонально-прагматичну;
- культурологічну.

Перша фаза була заснована на інтеграції прагмалінгвістики і педагогіки. З метою оптимального навчання описувалися і систематизувалися мовні зразки, ситуації й мовна поведінка партнерів.

Друга фаза надає великої уваги порівнянню культур різних країн, вивченню мовних і країнознавчих феноменів, розвитку інтелектуальної компетенції учнів, розумінню і осмисленню матеріалу, що вивчається.

Комунікативний підхід до навчання іноземної мови, на думку вчених, означає, що процес формування умінь і навичок іншомовного спілкування організується як модель реального процесу комунікації та має зберігати усі його суттєві риси – вмотивованість мовлення, ситуативність, зверненість, наявність адресата мовлення й мовленнєвого завдання для організації кожного акту спілкування. Спілкування – це такий соціальний процес, у якому відбувається обмін досвідом, способами діяльності, умінь і навичками, результатами діяльності, втіленими в матеріальну і духовну культуру. Спілкування – це процес, у якому здійснюється раціональна і емоційна взаємодія людей, виявляється і формується спільність їх думок, поглядів, згуртованість і солідарність, характерні для колективу, формується спосіб життя [3, с. 72].

Зазвичай, спілкування здійснюється у двох формах: усній і письмовій, кожна з яких має свою специфіку. Перша проявляє себе в усному (аудіювання і говоріння), а друга – в письмовому (читання і письмо) мовленнєвих видах діяльності. Спілкування – процес активний. Ця активність пов'язана з розумовою діяльністю і комунікативною поведінкою. Спілкування також завжди вмотивоване, оскільки людина спілкується тому, що в неї є для цього внутрішня причина, мотив [6, с. 11].

За Ю. Пассовим та В. Сафоною, є шість аспектів комунікативності, яких слід дотримуватися у навчанні спілкування іноземною мовою [9, с. 33]: ситуативності; мовленнєво-мисленнєвої активності; індивідуалізації; функціональності; новизни; діалогу культур [9].

Сьогодні комунікативний підхід домінує в методиці навчання іноземної мови. Комунікативні методики навчання іноземних мов опираються, здебільшого, на підхід, орієнтований на виконання завдання. Вони набули особливої популярності у 1970-х рр. завдяки сфокусованості на формуванні комунікативних умінь і навичок. Науковці, які підтримують і розвивають комунікативні методики навчання іноземних мов, вважають, що їх головна перевага полягає в тому, що вони розвивають у студентів уміння і навички з усіх чотирьох форм мовленнєвої діяльності: (говоріння, письма, слухання, читання) і не дозволяють студентам бути пасивними

слухачами.

Дано критеріально-рівневу характеристику ознак «комунікативної компетентності». Поняття «комунікативної компетентності» міцно увійшло в категоріальний апарат усіх дисциплін, які так чи інакше вивчають проблеми спілкування: філософія, соціологія, загальна і соціальна психологія, педагогіка, лінгвістика, методика викладання.

У загальнонавчальному значенні компетентність (від лат. *Competentia* – приналежність за правом) значить володіння знаннями, які дозволяють оцінювати будь-що [10, с. 33]. У працях вітчизняних учених компетентність розглядається як специфічна здатність, яка дозволяє ефективно вирішувати типові проблеми і задачі, що виникають у реальних ситуаціях повсякденного життя. Згідно з Л. Мітіною, компетентність включає знання, уміння, навички, а також способи і прийоми їх реалізації у діяльності, спілкуванні, розвитку особистості і відповідно виділяються дві підструктури компетентності: діяльнісна і комунікативна [10, с. 34]. М. Чошанова та В. Кричевський вважають, що компетентність являє собою суму ознак: мобільність знань, володіння оперативними знаннями, гнучкість, критичність мислення, здатність обирати серед багатьох рішень найоптимальніше та ін. [10, с. 34].

Комунікативна компетентність забезпечує адекватність спілкування у різних ситуаціях, з урахуванням наявних у людини відповідних культурних зразків взаємодії. Корені змістового значення терміна «комунікативний» лежать у латинській мові і мають буквальний переклад: «з людьми». Англійське дієслово «communicate»: «донести засобами мови чи письма», мета комунікації виявляється як «забезпечення успішної передачі адекватної інформації». О. Решетова зазначає, що поняття «компетентність» означає здатність людини ефективно взаємодіяти зі своїм оточенням [10, с. 36]. Взаємодія, за Г. Андрєєвою, і є невідокремлена складова спілкування. У склад комунікативної компетентності входить сукупність знань, умінь і навичок, які забезпечують іноземномовну ефективність спілкування. З позиції теорії і методики професійної освіти комунікативна компетенція тлумачиться як компонент узагальненої оцінки професійної дієздатності [10, с. 37]. Л. Антропова додає, що це і є професійно-значуща якість, яка ще у свою чергу складається з комунікативної креативності. У зв'язку з вищезазначеним ми розуміємо під комунікативною компетентністю професійнозначущу якість особистості, яка характеризується рівнем залучення суб'єкта до комунікативної діяльності і визначає успішність навчальної діяльності за лідируючими особистісними утвореннями (інтерес, активність, самостійність). Наголосимо, що в нашому розумінні комунікативна компетентність – це власне наявність у студентів якомога більшого запасу іноземних слів для здійснення успішного процесу іноземномовної комунікації, а також написання креативних перекладів і власних творчих робіт. Комунікативна компетентність у контексті успішної навчальної діяльності у майбутніх учителів іноземних мов і студентів-перекладачів має такий вигляд (рис. 1).



*Рис. 1. Комунікативна компетентність у контексті успішної навчальної діяльності у майбутніх учителів іноземних мов і студентів-перекладачів*

Багато дослідників уявляють комунікативну компетентність у вигляді взаємодіючих і взаємопроникаючих утворень, які в післявузівській діяльності проявляються як педагогічна «майстерність». На думку В. Горяніної, однією з ознак сформованості професійної майстерності є індивідуальний стиль діяльності [4]. Формування індивідуального стилю педагогічної діяльності можливе лише на засадах оволодіння професійними знаннями, вміннями і навиками, щоб мати можливість обрати з них ті, які оптимально співпадають з індивідуальними здібностями особистості.

Основи комунікативної компетентності закладаються у процесі навчання і продовжують формуватися упродовж усього професійного життя.

А. Муравйова та В. Кабрін розуміють під комунікативною компетентністю універсальний інформаційно-енергетичний, змістовно-творчий процес, виділяючи стадії: 1) контакт, 2) бесіда, 3) дискусія, 4) транскунікація (любов, дружба). На їх погляд, компетентність у сфері професійної педагогічної діяльності є комунікативна гнучкість суб'єкта-педагога, яка виявляється наявністю у арсеналі особистості усіх можливих установок і стратегій, реалізацією обраних дій і психологічних позицій у результаті аналізу і оцінки ситуації, гнучким і адекватним використанням прийомів і технік спілкування.

Сучасні дослідники під комунікативною компетентністю розуміють сукупність її структурних складових (компетенцій): комунікативні і організаційні можливості, здатність до емпатії і рефлексії, до самооцінки і самоконтролю, культури вербальної і невербальної взаємодії.

В. Пятін, Є. Гребенюк, Н. Лобанова розуміють під комунікативною компетентністю чисельність виконуваних функцій і видів діяльності, які потребують швидкості, гнучкості і оригінальності мислення, інформаційної і інтелектуальної культури, глибоких професійних знань, умінь адаптовуватись до реальних умов, встановлювати сильний і позитивний контакт.

В. Краєвський розуміє під компетентністю здатність до співпереживання, до можливості здійснювати вільно-орієнтований вибір, до індивідуального інтелектуального зусилля і самостійних дій у професійному житті, що забезпечує незалежність у судженнях і відвертість у прийнятті іншої точки зору або неочікуваної думки [7].

Отже, аналізуючи вищевикладене, підсумуємо складові комунікативної компетентності на рис. 2.



**Рис. 2. Структура комунікативної компетентності**

Окремі аспекти комунікативної компетенції та компетентності як педагогічних феноменів вивчали М. Авдєєва, Р. Ареф'єв, О. Бобієнко, В. Буряк, І. Виноградова, Н. Власенко, О. Волченко, Н. Колмогорова, З. Коннова, О. Кучеренко, І. Март'янова, І. Мегалова, О. Решетова, С. Царьова та інші вчені. Під комунікативною компетентністю учені розуміють засвоєння етно- і соціально-психологічних еталонів, стандартів мовної поведінки. Поруч з оволодінням мовними знаннями, вона передбачає практичне оволодіння технікою спілкування, нормами поведінки, правилами ввічливості та ін. [5, с. 93–94]. Комунікативна компетентність базується на понятті «комунікація». У свою чергу, поняття «комунікація» тісно пов'язане з поняттям «дискурс». Термін «комунікація» може бути визначений як процес передачі інформації від одного комуніканта до іншого (чи групи комунікантів) у формі вербальних та невербальних кодів. Код – «сукупність правил чи обмежень, які забезпечують функціонування природної мови або будь-якої іншої знакової системи» [8, с. 29]. Код служить засобом забезпечення комунікації. Викладене дає всі підстави вважати, що успішність комунікативної діяльності, яка є складним і багатогранним процесом, залежить від особливостей мовленнєвого досвіду комунікантів, рівня їхнього інтелекту, бази знань мовної системи, вміння будувати висловлювання відповідно до позамовних параметрів ситуації спілкування, а також від уміння враховувати прагматичні особливості мовленнєвого процесу, тобто від рівня їхньої комунікативної компетенції. Високий її рівень забезпечує оптимальність та ефективність мовного оформлення думок і надає людині відчуття повноцінного члена мовленнєвої спільноти. Високий рівень лише одного зі складників комунікативної компетенції не може цілковито забезпечити людині здатність ефективно та оптимально будувати висловлювання з урахуванням усіх параметрів контексту спілкування. Наприклад, висока мовна компетенція людини може «не спрацювати» внаслідок відсутності або низького рівня соціолінгвістичної компетенції.

Досвідчений комунікант-професіонал завжди бере до уваги особливості й преференції адресата і, відповідно до них, обирає дискурсивну стратегію. Мовні засоби набувають ефективності лише на фоні цілеспрямованої стратегії мовленнєвої діяльності. Поняття стратегії передбачає наявність у мовця глобального уявлення про засоби ефективного комунікативного процесу. Відповідно до такого розуміння дискурсивної стратегії набуває актуальності принцип релевантності: висловлювання вважається оптимально релевантним у комунікативному контексті, якщо воно повністю відповідає уявленням адресата про мовні, соціальні та культурні параметри певної комунікативної ситуації. Уживання адекватної стратегії лексико-граматичного оформлення повідомлень впливає на позитивне ставлення адресата до змісту повідомлення. Від рівня та якості володіння мовою безпосередньо залежать швидкість та правильність кодування/декодування мовленнєвих

висловлювань з різним рівнем їхньої лексико-граматичної складності.

У свідомості мовця з високим рівнем мовної компетенції існує декілька різних за складністю моделей мовного відображення певної думки, що дає змогу йому формувати й розуміти повідомлення будь-якої складності без великих ментальних зусиль, а також застосовувати різні тактики подання певного змісту відповідно до комунікативної ситуації та до рівня мовних знань співрозмовника, тобто урізноманітнювати свою мовленнєву діяльність. Висока мовна компетенція дає можливість мовцю бути ефективним комунікантом у будь-якому контексті спілкування і користуватись стереотипними висловлюваннями, набутими під час практичних занять.

Стереотипні висловлювання розглядаються нами як елементарні одиниці дискурсивних стратегій, перевірка комунікативної релевантності яких здійснюється відповідно до принципу прийнятності вживання у процесі мовленнєвої взаємодії.

Стереотипні висловлювання служать для вираження оцінки, віддаючи перевагу або відгукуючись про те чи те явище, спонукають до дії. Вважаємо за можливе виділити знаки організатори або форматори, тобто такі, головне значення яких полягає в установленні, продовженні або припиненні контакту між адресантом і адресатом або початок, продовження чи кінець використання коду у вигляді усної бесіди або письмової її фіксації. У цю групу входять знакові повідомлення, які виконують фактичну та метамовну функції, формуючи відносини між людьми.

Ідіоматика мовленнєвої взаємодії постійно поновлюється не тільки через взаємодію з середовищем, але й внаслідок того, що детермінантою системи є внутрішній стан мовця, який визначає вибір одиниці взаємодії у тій чи тій комунікативній ситуації. У цьому випадку два типи детермінант – внутрішній і зовнішній – треба брати до уваги. Внутрішньою детермінантою є те враження, яке справляє на мовця ситуація, інтерпретація ситуації типовим мовцем, а внутрішньою – здатність одиниці транспонувати значення в інший клас мовленнєвого мислення.

Отже, формування комунікативної компетентності майбутніх філологів – складний, тривалий процес. Практичну реалізацію освітньої автономії ми вбачаємо у професійній комунікативній підготовці майбутніх філологів, зокрема в процесі написання ними творчих робіт.

### **СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ**

1. Алексеева Т. В. Теоретико-методичні умови формування професійного усного навчання іноземною мовою студентів вищих педагогічних навчальних закладів : дис. ... канд. пед. наук : 01.03.02 / Т. В. Алексеева. – Бердянськ, 2003. – 203 с.
2. Антонюк Н. А. Застосування методу проектів для формування пізнавальної активності учнів / Н. А. Антонюк // Англійська мова та література. – 2005. – № 19/21. – С. 3–4.

3. Бігич О. Б. Теорія і практика формування методичної компетенції вчителя іноземної мови початкової школи : навч. посібник / О. Б. Бігич. – К. : Ленвіт, 2006. – 200 с.
4. Гальперин П. Я. Введение в психологию : учеб. пособие / П. Я. Гальперин. – Ростов-на-Дону : Феникс ; М. : Книжный дом, 1999. – 332 с.
5. Гринчук І. Проблеми музичного мислення: теорія і методика розвитку: діалектика музичного логосу та ейдосу / І. Гринчук, О. Бурська. – Т. : Підручники і посібники, 2008. – 224 с.
6. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / ред. В. О. Моляко, О. Л. Музика. – Житомир : Видавництво ПП Рута, 2007. – 319 с.
7. Красковська О. Л. Навчання старшокласників загальноосвітніх шкіл моделей комунікативної поведінки британців : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / О. Л. Красковська. – К., 2006. – 334 с.
8. Максименко О. Мій підручник. Практико-зорієнтований проект / О. Максименко // Відкритий урок: розробки, технології, досвід. – 2008. – № 3. – С. 36.
9. Пассов Е. И. Коммуникативный метод обучения иномязычному говорению : учебное пособие / Е. И. Пассов. – М. : Просвещение, 1991. – 223 с.
10. Решетова О. В. Коммуникативная компетентность как фактор успешности учебной деятельности студента : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / О. В. Решетова. – Оренбург : ГОУВГО «Оренбургский государственный педагогический университет», 2006. – 156 с.